

Верба В. В., Запорожець О. А., Сухан В. В.

ЗАСТОСУВАННЯ ІММОБІЛІЗОВАНИХ ВИСОКОМОЛЕКУЛЯРНИХ ЧАС ДЛЯ КОНЦЕНТРУВАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ Cr(VI) ТА Mn(VII)

Вивчено взаємодію іонів Cr(VI) та Mn(VII) з іммобілізованими на силікагелі довголанцюговими ЧАС: хлоридом додециламіноетил- β -тридециламонію і хлоридом тринілоктадециламонію. Розроблено методики сорбційно-спектроскопічного та візуально-тестового визначення хрому (VI) та марганцу (VII) в інтервалі концентрацій відповідно 13-260 і 6,9-276 мкг/проба.

Дедалі більшого поширення в аналітичній практиці набувають методи та засоби аналізу, які вирізняються високою чутливістю і вибірковістю поряд з простотою, експресністю, дешевизною і придатністю до застосування у «польових» умовах [1, 2]. Серед методів, що відповідають таким вимогам, чільне місце належить тест-методам на основі адсорбційно закріплених на кремнеземах органічних сполук [1]. Такі сорбенти легко отримати, регенерувати, вони екологічно безпечні та за своїми хіміко-аналітичними властивостями не поступаються ковалентно модифікованим. Високодисперсні кремнеземи, модифіковані високомолекулярними четвертинними амонієвими солями (ЧАС), що є ефективними екстрагентами іонів металів, запропоновані для вилучення, концентрування та визначення аніонних комплексів металів методами спектроскопії дифузного відбиття та візуально-тестовими [3-6].

Елементами, вміст яких в об'єктах довкілля регламентується, є хром і марганець. Існуючі тест-

методи визначення Cr та Mn [7-13] не вирізняються високою чутливістю, трудомісткі, а у ряді випадків потребують застосування складних індикаторних сумішей.

Метою нашої роботи було дослідження сорбції оксоаніонів Cr(VI) і Mn(VII) силікагелем, модифікованим хлоридом додециламіноетил- β -тридециламонію (ДДАТД) та хлоридом тринілоктадециламонію (ТНОДА) відповідно та розробка сорбційно-спектроскопічних і візуально-тестових методик їх визначення.

У роботі використовували силікагель Chema-por L 40/100, що був модифікований ДДАТД (ДДАТД-СГ) та ТНОДА (ТНОДА-СГ) з ємністю за ЧАС $1,2 \cdot 10^4$ моль/г, як описано в [14]. Воду очищали відповідно до рекомендацій [15]. Сорбент послідовно промивали насиченим розчином NaCl у присутності $\text{Na}_2\text{S}_{203}$ і бідистильованою водою до негативної реакції на Cr -іони. Сушили на повітрі, а потім у сушильній шафі при температурі 353 ± 1 К. Розчин Mn(VII) готували розчиненням стандарт-титру KMnO_4 у

бідистильованій воді з подальшим встановленням точної концентрації титриметричним методом [16]. У роботі використовували $K_2Cr_2O_7$, H_2SO_4 , KOH (х. ч.) та боратний буферний розчин з $pH = 9,18$, який готували з фіксаналу. Вихідні розчини реагентів готували за наважкою [17], менш концентровані розчини отримували з вихідних розведень бідистильованою водою безпосередньо перед експериментом. Спектри поглинання сорбентів реєстрували КФК-3, а спектри дифузного відбиття (СДВ) спектрофотометром «Сресорд М-40». Кислотність розчинів контролювали іономіром ЕВ-74. Функцію Гуревича - Кубелки - Мунка розраховували за формулою $F(R) = (1 - R)^2/2R$, де R - коефіцієнт дифузного відбиття сорбентів.

Сорбцію оксоаніонів $Cr(VI)$ та $Mn(VII)$ проводили у статичних умовах шляхом перемішування магнітною мішалкою наважки силікагелю, модифікованого ЧАС, з 25-250 мл водних розчинів, що мали певне значення pH , протягом 10-20 хв. Сорбент відділяли декантацією і вимірювали СДВ чи спектри поглинання або порівнювали забарвлення сорбенту із стандартними кольоровими шкалами. Залишкову концентрацію металів у розчині визначали, вимірюючи їх власне поглинання на КФК-3 при 364 нм (Cr) та 540 нм (Mn) відносно контрольного дослід. Концентрацію $Cr(VI)$ та $Mn(VII)$ визначали за градувальними графіками з використанням стандартних розчинів. Рівняння градувальних графіків мають вигляд:

$$\Delta A = 1,64C_{Cr(VI)} \text{ (мкмоль/л),}$$

$$\Delta A = 1,0C_{Mn(VII)} \text{ (мкмоль/л).}$$

Величину сорбції оксоаніонів металів (a , моль/г) розраховували за формулою:

$$a = (C - [C]) \cdot V/m,$$

де C і $[C]$ - вихідна та рівноважна концентрації металу в розчині; V - об'єм розчину, л; m - маса сорбенту, г.

Дослідження залежності величини сорбції іонів $Cr(VI)$ і $Mn(VII)$ від кислотності розчинів показало, що кількісна сорбція (~ 85 %) спостерігається у широкому інтервалі pH : 3-7 - для хрому та 1,0-9,5 - для мангану.

Дослідження кінетики сорбції свідчить, що в оптимальних умовах рівновага встановлюється упродовж 20 хв - для $Cr(VI)$ та 10 хв - для $Mn(VII)$.

Ізотерми сорбції оксоаніонів металів наведено на рис. 1. Видно, що вони належать до S-типу.

Вивчення залежності ступеня вилучення хрому та мангану від об'єму розчину і маси сорбенту показало, що максимальний коефіцієнт концентрування дорівнює 450 мл/г ($V = 25$ мл,

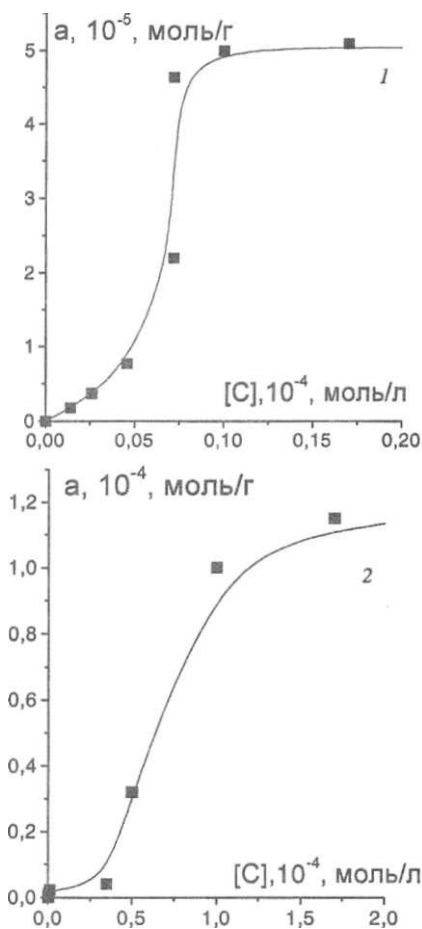

Рис. 1. Ізотерми $Cr(VI)$ (1) та $Mn(VII)$ (2) на 4AC-CX ($V = 25$ мл; $m = 0,05$ (1); $0,10$ (2) г; $pH = 5,8$ (1); $9,18$ (2); $T = 293 \pm 1$ К)

$\eta = 0,05$ г) для $Cr(VI)$ та 2000 мл/г ($V = 50$ мл, $m = 0,02$ г) для $Mn(VII)$.

На основі проведених досліджень було розроблено сорбційно-спектроскопічні методики та кольорові шкали для візуально-тестового визначення хрому (VI) та мангану (VII). Градувальні графіки лінійні в інтервалі концентрацій $(5 - 50) \cdot 10^{-6}$ моль/л і описуються рівняннями:

$$\Delta F(R)^{365} = 0,61C \text{ (Cr(VI), мкмоль/л) - } 0,04,$$

$$\Delta A_{550} = 0,02C \text{ (Mn(VII), мкмоль/л) + } 0,23.$$

Межі виявлення становлять 13 мкг $Cr(VI)$ та 6,9 мкг $Mn(VII)$ (при об'ємі проби 25 мл).

Визначенню $Cr(VI)$ та $Mn(VII)$ у концентраціях $5 \cdot 10^{-5}$ моль/л не заважають Cr^{3+} , SO_4^{2-} , HCO_3^- , PO_4^{3-} , Fe^{3+} , Pb^{2+} , Hg^{2+} в кількостях, які містяться у природних водах, а також кратні кількості Ba^{2+} (1), VO_3^- , MoO_4^{2-} , WO_4^{2-} (0,1).

Визначення $Mn(VII)$. До проби об'ємом 25 мл з вмістом $Mn(VII)$ $(5 - 100) \cdot 10^{-6}$ моль/л додавали 1,25 мл буферного розчину з $pH = 9,8$ та перемішували магнітною мішалкою з 0,2 г ТНОДА-СГ упродовж 10 хв. Сорбент відділяли

від розчину декантацією та вимірювали світлопоглинання при $\lambda = 550$ нм. Концентрацію Mn(VII) визначали за градувальним графіком.

Кольорову шкалу для візуально-тестового визначення Mn(VII) готували наступним чином: стандартні розчини Mn(VII) ($V = 25$ мл) з вмістом 2,75; 6,9; 14; 28; 69; 138; 276 мкг перемішували з 0,02 г ТНОДА-СГ упродовж 10 хв. Далі сорбент обробляли, як вказано вище.

Визначення Cr(VI). Пробу об'ємом 25 мл з рН = 5,8 та вмістом Cr(VI) $(5 - 50) \cdot 10^{-6}$ моль/л перемішували магнітною мішалкою з 0,05 г ДДАТД-СГ упродовж 20 хв. Сорбент відділяли від розчину декантацією, висушували на повітрі, а потім у сушильній шафі при 353 ± 1 К та вимірювали коефіцієнт дифузного відбиття при $\lambda = 365$ нм. Концентрацію Cr(VI) визначали за градувальним графіком.

Кольорову шкалу для візуально-тестового визначення Cr(VI) готували наступним чином: стандартні розчини Cr(VI) ($V = 25$ мл) з вмістом 13; 26;

52; 130; 260 мкг перемішували з 0,05 г ДДАТД-СГ упродовж 20 хв. Далі сорбент обробляли, як вказано вище. Шкала стійка понад 2 місяці.

Розроблену методику було апробовано на реальному об'єкті.

Визначення хрому (VI) у стічній воді гальванічного цеху Роменського заводу поліграфічних машин. Пробу стічної води об'ємом 25 мл з рН = 5,8 аналізували тест-методом. Вміст хрому (VI) визначали, порівнюючи забарвлення сорбенту із стандартною кольоровою шкалою. Було знайдено $1,6 \pm 0,5$ мг/л хрому. Правильність методики перевірено титриметричним методом [18], знайдено $1,2 \pm 0,06$ мг/л Cr(VI).

Таким чином, твердофазні реагенти на основі іммобілізованих високомолекулярних ЧАС - хлоридів додециламіноетил- β -тридециламмонію та триноніламонію придатні для сорбційно-спектроскопічного та візуально-тестового методу визначення > 13 мкг/проба Cr(VI) та $> 6,9$ мкг/проба Mn(VII) у розчині.

1. Запорожець О. А., Гавер О. М., Сухан В. В. // Успехи химии, - 1997. - Т. 66. - № 7. - С. 702.
2. Амелин В. Г. // Журн. аналит. химии. - 2000. - Т. 55. - № 9. - С. 902.
3. Zaporozhets O. A., Nadzhafova O. Yu., Zubenko A. I. and Sukhan V. V. // Talanta. - 1994. - V. 41. - N 12. - P. 2067-2071.
4. Запорожець О. А., Зинченко Н. М., Наджафова О. Ю., Сухан В. В. // Химия и технология воды, - 1995. - Т. 17. - № 6. - С. 588-591.
5. Спосіб тестового визначення заліза (III) у воді: Пат. 35725А України - Заяв. 19.03.1998; Опубл. 16.04.2001. Бюл. № 3.
6. Спосіб сорбційно-спектрофотометричного визначення заліза (III) у воді: Пат. 39785А України - Заяв. 19.03.1998; Опубл. 15.06.2001. Бюл. № 5.
7. Саввин С. Б., Трутнева Л. М., Швоева О. П. // Журн. аналит. химии. - 1993. - Т. 48. - № 3. - С. 502.
8. Швоева О. П., Дедкова В. П., Саввин С. Б. // Журн. аналит. химии. - 2001. - Т. 56. - № 3. - С. 287.
9. Арзамасцев А. П., Зрелова Л. В., Михалев А. С., Зрелое В. Н. // Всерос. симп. по химии поверхности, адсорбции и хроматографии к 90-летию со дня рождения А. В. Ки-

- силева (Москва, 12-16 апр., 1999); SCAC99: Прогр. Тез. докл. - М., 1999. - С. 233.
10. Дмитриенко С. Г., Золотое Ю. А., Косырева О. А., Гунов В. К., Фролова Е. С. Пат. 1803837 Россия; Заявл. 29.11.90.
11. Baumer W., Schmitt D., Stein A. Pat. 2111366 Germany; Заявл. 10.03.1971.
12. Гудзенко Л. В., Панталер Р. П., Аераменко Л. И., Бланк А. Б. // Журн. аналит. химии. - 1996. - Т. 51. - № 9. - С. 993.
13. Schnelltests zur Wasseranalyse: Microquant. Baden W. «GIT», 1984, Suppl. N 1, 44-45 (РЖХим, 1984, 19Г252).
14. Запорожець О. А., Наджафова О. Ю., Зубенко О. І., Іщенко В. Б., Трачевський В. В., Сухан В. В. // Укр. хім. журн. - 1995. - Т. 61. - № 9. - С. 64.
15. Методы анализа чистых химических реактивов. - М.: Химия, 1984. - 280 с.
16. Бабко А. К., Пятницький І. В. Кількісний аналіз. - К.: Вища школа, 1974 - 352 с.
17. Коростылев П. П. Приготовление растворов для химико-аналитических работ - М.: Наука, 1964 - 399 с.
18. Лурье Ю. Ю. Аналитическая химия промышленных сточных вод. - М.: Химия, 1984. - 448 с.

V. V. Verba, O. A. Zaporozhets, V. V. Sukhan

APPLICATION OF IMMOBILIZED HIGH MOLECULAR WEIGHT QAS FOR PRECONCENTRATION AND DETERMINATION OF Cr(VI) AND Mn(VII)

The interaction of Cr(VI) and Mn(VII) with immobilized on the silica surface high molecular weight QAS didecylaminoethyl- β -tridecylammonium chloride and triononyloctadecylammonium chloride was studied. The sorption-spectroscopic and visual-test methods of Cr(VI) and Mn(VII) determination in the concentration range of 13-260 and 6,9-276 mg per sample were developed.